

Textové varianty básne Andreja Sládkoviča *Roky a veky* (1866)

Ľubica Blažencová

BLAŽENCOVÁ, Ľ.: Textual variants of Andrej Sládkovič's poem "Roky a veky [Years and ages]" (1866)

SLOVENSKÁ LITERATÚRA, vol. 73, 2026, no. 2, pp. 156-172

DOI: <https://doi.org/10.31577/slovlit.2026.73.2.3>

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7571-4727>

Open Access: Licensed under Creative Commons Attribution 4.0 (CC-BY 4.0)

Keywords: Andrej Sládkovič, stanza, poem, textual variant, calligram

This study focuses on the reflective and meditative poem by Andrej Sládkovič (1820–1872), *Roky a veky* [Years and ages] (1866), which, in terms of its theme and form, occupies a specific position within the context of the author's oeuvre and Slovak Romantic poetry. It examines the various textual variants of the poem and its diverse strophic structures, with particular emphasis on the final stanza, which takes the form of a calligram and constitutes a significant meaning-forming element of the text. The paper traces the poem's evolution from the surviving manuscript version through its subsequent publication in several printed editions, whilst examining the editors' interventions in the text's formal, graphic and linguistic aspects. The aim is to identify and systematically compare variants of the poem across individual editions and to highlight the shifts leading to changes in textual structure, the graphic organisation of the stanza, and meaning. Through practical examples, the study demonstrates how the poetic text changes during the publishing process and how different editorial approaches influence the way the selected poem is read and interpreted.

Kľúčové slová: Andrej Sládkovič, strofa, báseň, textový variant, kaligram

Tvorba Andreja Sládkoviča (1820 – 1872) má v kontexte slovenskej romantickej poézie osobitné miesto, a to nielen pre estetickú kvalitu, ale aj pre autorov špecifický spôsob práce s poetickým textom a jeho experimentovanie v oblasti veršovej a strofickej výstavby. A. Sládkovič nielenže využíval rozličné strofické formy a ich varianty, ale zároveň vytváral nové, vlastné typy strof, prostredníctvom ktorých tvorivo rozvíjal a modifikoval princípy štúrovského veršového systému.¹

Pri pohľade na celok básnikovho diela je badateľný tematický rozdiel medzi poéziou vytvorenou v štyridsiatych rokoch 19. storočia a následne v šesťdesiatych rokoch. Kým v prvom období vystupuje ako básnik „krásy, mladosti a životného elánu [...] v šesťdesiatych rokoch sa dostávajú do popredia vždy viac intelektuálne problémy“ (Kraus 1958: 145). V neskoršom období pribúdajú náboženské meditácie plné pokory a oddanosti Bohu. Primárnym inšpiračným zdrojom sa básnikovi stáva Biblia a aj životné problémy reflektuje cez prizmu náboženského videnia sveta. Naďalej ale využíva umelecké postupy poézie štyridsiatych rokov: „historické pozadie na zobrazenie konkrétnych udalostí, alegórie na postihnutie dobovej atmosféry a symbolikou sa snaží o zladenie abstraktných pojmov so zmyslovým vyjadrením“ (Kraus 1958: 163). Symbolické vyjadrenie nadobúda čoraz väčší význam. Čo sa týka strofického usporiadania, v poézii šesťdesiatych rokov je badateľná istá uvoľnenosť vo veršovom a strofickom systéme, navyše A. Sládkovič experimentuje aj s formálnou podobou strofy. Tú neskôr Mikuláš Bakoš označil za syntézu ódického princípu rétorickej poézie a rytmico-melodických daností ľudovej poézie (Bakoš 1984: 157).

Sládkovičova báseň *Roky a veky* na tému relatívnosti času a večnosti vyšla prvý raz v roku 1866 v druhom ročníku *Národného kalendára na obyčajný, 365 dní majúci rok po narodení Krista Pána 1867* (Sládkovič 1866: 427-430). Podobný námet však básnik stvárnil už skôr, v básňach s explicitnými apokalyptickými víziami *Veliký pôst* (1864) a *Novembrová дума* (Sokol, 1865).

Text básne pozostáva zo šiestich častí, tematicky uzavretých celkov,² pričom v každom z nich sa uplatňuje odlišný dominantný strofický typ. Nadradenosť celku nad strofou je zjavná, keďže variovaním strofických foriem sa akcentujú rozličné roviny ústrednej témy. A. Sládkovič nevyužíva iba rôznorodé strofické útvary z hľadiska počtu veršov, ale v rámci totožných strofických celkov uplatňuje aj diferencované rýmové usporiadania³ heterosylabických veršov, čo podľa C. Krausa predstavuje výrazný doklad prekonávania ustálených veršových konvencií (Kraus 1972: 105-106).

1 Literárnou genézou strofy A. Sládkoviča sa zaoberal Mikuláš Bakoš, upozornil na pôvod jeho strofy vo vysokých literárnych tradíciách klasicistickej lyriky 18. storočia (Bakoš 1950).

2 Cyril Kraus používa na vnútorné členenie tejto básne označenie spevy, ktoré však svojím pojmovým obsahom nie je úplne adekvátne povahe daného textu (Kraus 1972: 105). Z hľadiska literárnej teórie je pojem spev viazaný predovšetkým na epickú alebo lyricko-epickú skladbu a spravidla predpokladá istý stupeň významovej a kompozičnej samostatnosti jednotlivých častí. V prípade tematicky jednotnej lyrickej básne ide skôr o vnútorné rozvrhnutie jedného výpovedného/tematického celku než o autonómne kompozičné jednotky, preto použitie tohto termínu nie je úplne presné. Motív je najnižšia významová zložka a téma ako informácia skúmaného úseku stojí hierarchicky najvyššie, preto je vhodnejší pojem tematický celok (Hrabák 1973).

3 Problematike rýmu v poézii A. Sládkoviča sa venoval Viliam Turčány (1975: 91-126).

158 Identické strofické útvary využil A. Sládkovič len v úvodných dvoch tematických celkoch básne *Roky a veky*:⁴ v prvom ide o šesťveršovú strofu s variabilným rýmovým usporiadaním (*abcbab, abcbac, abacbb*), zatiaľ čo v druhom sa uplatňuje osemveršová strofa s pevne fixovaným rýmovým členením (*abcabacd*) (Kraus 1972: 105-106). Okrem identickej strofickej štruktúry dochádza k opakovaniu prvého a čiastočne aj druhého verša básne. Často používa inverziu a vytvára kompozitá ako „všesvetom“ či „zemmaterra“.

Začiatok básne je situovaný do večerného času: „I dýchne v tvár zeme večera doba tmavá.“ Obrazy zornice, tône a blednutia navodzujú atmosféru prichádzajúcej noci. Motív plynutia času predstavujú zrnká piesku sypúce sa cez „lievik sklenený“, ktoré zároveň symbolizujú zánik („vyšumelo, vypršalo“) aj nekonečný ontologický kolobeh („pršia, šumia, jak pršali, šumeli – a – deje sa, čo sa dialo –“). Dôležitým výstavbovým princípom je motív hodín, a to v rozličných modifikáciách – večer prechádza do noci. Hodiny prerušujúce ticho pripomínajú striedanie dní a nocí, ba i celých generácií. Noc a deň so svojimi implicitnými charakteristikami tvoria jadro druhého tematického celku. Ich postupné striedanie „Slnko vzchodí a zachodí, / deň noc a zas noc deň vodí“ sa rozširuje do hyponyma vyjadreného týždňom, ktorý vrcholí nedeľou – vybočením z jednotvárnej každodennosti. Tá postupne prerastá do všednosti formulovanej prostredníctvom oxymoronu „mier válči s nepokojom“. Alegória času je zobrazená jasnosivým srncom. Každoročne mu rastú a opadávajú „strieborné rohy“. Naveky nad ním vládne „Pán vševkov“ a nedostihnú ho „psi a strelci časov“.

Aj v treťom tematickom celku sa uplatňuje pevne stanovené rýmové usporiadanie. Štyrikrát sa opakuje šesťveršová strofa v tradičnej podobe *ababcc*, avšak v závere A. Sládkovič prechádza k štvorveršiu typu *abab*. Tretí spev otvára širší motív plynutia času spojený so striedaním ročných období (tomu zodpovedajú aj štyri identicky členené strofy). Všetky začínajú rovnakým anaforickým opakovaním častice „už“ – zdôrazňuje platnosť výrazov, pred ktorými stojí. Jar predstavujú pučiace háje, „zelené stráné“, „kalíšky kvetov“, v lete „zreje poľom chlieb, kujú sa kosy“, v jeseni „stlaje list žltý korene lipy“, „z prešov cedí sa v kaď prúd sladký dobrej vôle“ a kolobeh ročných období uzatvára zima „už krahnú potoky v studenú kôru“. V súvislosti s tretím celkom by bolo možné hovoriť o magickom kruhu života, ktorý je vyjadrený segmentom „deje sa, čo sa dialo“.

Štvrtý celok tvoria formálne dve šesťveršové strofy (*abccba, ababab*), jedna osemveršová strofa (*aabbcdcd*) a desaťveršová strofa (*aabbcdcecd*). Mení sa i sémantika textu a čas nadobúda charakter *kairos*.⁵ V popredí je motív stvorenia človeka, a tým i definovanie prazákladu ľudského bytia: „A bije čosi v ľavé

4 Nasledujúce citáty uvádzam podľa vydania *Dielo II*, ktoré v roku 1961 edične pripravil C. Kraus (Sládkovič 1961: 108-112).

5 Klasická literatúra pracuje s dvoma gréckymi slovami pre čas: *chronos* a *kairos*. Tieto slová zahŕňajú jednotný čas kozmického systému, rovnomerné plynutie a čas príležitosti, ktorá prichádza a odchádza a označuje významné momenty historického deja. *Chronos* vyjadruje základnú koncepciu času ako miery, trvania, dĺžky periodicity, veku a realizuje sa v kardinálnych číslach alebo v termínoch limitov, ktoré sa k týmto číslam približujú. *Kairos* poukazuje na kvalitatívny charakter času, na osobitné postavenie, aké udalosť alebo dej zaujíma v istom období, keď sa niečo vhodné stane nie v „žiadnom“ čase, ale iba v „tom čase“, na čas označujúci príležitosť, ktorá sa nemusí opakovať. Je to „správny čas“ a ukazuje na význam konkrétnych udalostí. *Kairos* predpokladá *chronos* (Smith 1969: 1-13).

rebrá človeka [...] zo žitia v žitie mok boží ten preteká.“ Stvorený človek si podmaňuje zem, stáva sa jej vládcom, ale i otrokom. Na to všetko hľadá Stvoriteľ: „žehná i kľáje všetkým Boh trojjediný.“ Sily dobra spredmetňuje „anjel holubí“ sprevádzajúci človeka od kolisky po hrob; v kontrastnom postavení k nemu sa v básni objavuje „satan čierny“. Satanovu prítomnosť v tejto strofe dáva A. Sládkovič do spojitosti najmä s motívom princípu slabšieho (rodička, pachoľatá, padlé nevesty, rab, hadia žena).

V piatom tematickom celku sa vyskytujú rôzne strofické útvary – sedemveršová strofa (*ababcccb*), osemveršová strofa (*abababcdcd*) a šesťveršová strofa (*aabbcc*). Dochádza k postupnému narušaniu strofického princípu. Motív plynutia času nadobúda podobu náhody („hodina kostka hodená“), ale aj pominuteľnosti a zmaru, čo demonštrujú výjavy z antiky („pašou pokryjú sa Pompejove domy“). Dynamický obraz náhlenia sa a boja s časom predstavujú vojská, národy a ľudia: „hrnú sa a tlačia sa [...] a tisnú sa [...] valia sa niekam“, v kontraste k nim „vlečie sa kmeť úbohý“. Jeho zvolania evokujú pominuteľnosť a nestálosť života vyjadrenú obrazmi hmly a bubliny, kvetov, tieňov, podoby zrkadla, ale aj popola, prachu a hrobov. Tak ako štvrtý celok začínal momentom stvorenia človeka, piaty je ukončený obrazom smrti.

Strofickosť Sládkovičovej básne sa postupne naruša a mizne v záverečnom, šiestom tematickom celku. C. Kraus v tejto súvislosti uvádza: „Nahrádza ju grafické usporiadanie veršov do podoby kríža“ (Kraus 1972: 106). Práve posledná strofa je z hľadiska textologickej analýzy najzaujímavejšia. Nielen celá báseň, ale aj záverečná strofa sa začína motívom noci, ku ktorej patria tma, ticho (vyjadrené kompozitom „strašno-ticho“) a bezvetrie. Tak ako sa graficky rozširuje strofa predlžovaním verša, tak sa i sémanticky mení obraz pokoja – je narušený otriasaním zeme, vzduch je sparený vôňou síry a tento dynamický pohyb umocňujú i verbá spojené pomocou čiarok a pomlčiek: „dunie, – búri, – hrmí, – práska“. Dynamika vrcholí v momente, keď sa rozžiarí obzor a „brániská nebies diamantové dokorán sa rozzavia“. Uprostred cherubov a archanjelov sa zjavuje „Baránok v oblaku slávomoci“. Nastáva posledný súd, tak ako to opisuje posledná biblická kniha a jediný prorocký spis Nového zákona Zjavenie apoštola Jána. Spomína udalosti posledných čias, konca sveta a aj ich sprievodné javy. Poetický obraz zachytáva okamih, keď Boh opäť vstupuje do dejín ako rozhodujúci kairós, za zvuku trúb proroci a svätí „pred trón zovú mŕtve, živé“. A. Sládkovič spája starozákonné obrazy (síra, proroci) so špecifickými javmi novozákonného apokalyptického repertoáru (trúby, Baránok, otvorené nebo). Záverečný obraz odkrytých hrobov ukončuje finálny Boží súd, ktorý je uvedený priamou rečou: „Peklo zradcom, nebo verným!“ Báseň sa končí veľkolepou aklamáciou „Hallelujah!“⁶ Posledná strofa obsahuje epickú gradáciu, rozličné akustické figúry a záverečné anaforické opakovanie („tu ja, tu ja, tu ja“), čo vytvára dramatický efekt osobnej konfrontácie s posledným súdom.

6 Aleluja (hebrejsky Halleluyah – chváľte Boha/Jahveho) je liturgická aklamácia, radostné a slávnostné zvolanie na oslavu Boha. Prevzaté je zo židovskej bohoslužby. Prednášal ju kňaz, levita alebo spevák a zhromaždený ľud ju s jasotom opakoval. V Knihe Zjavenia je aleluja jasavým spevom svätých oslavujúcich Boha a Baránka pre víťazstvo nad bezbožným Babylonom-Rímom (Zjv 19, 1-6) (Heriban 1998: 187).

160 Vizuálna podoba poslednej strofy: kaligram

Vzhľadom na špecifické usporiadanie záverečného šiesteho tematického celku, ktorý tvorí poslednú strofu originálne usporiadanú do obrazu, je dôležité reflektovať i vizuálnu stránku básne.⁷ C. Kraus uvádza, že posledná strofa je usporiadaná do podoby križa. Na jeho interpretáciu nadväzuje Štefan Moravčík, no pri vysvetlení kaligramu sa opiera o názor Martiny Lackovičovej z jej diplomovej práce, ktorá daný tvar interpretuje ako kalich (Štraus – Moravčík 2001: 158-161). Š. Moravčík svoju interpretáciu⁸ dokladá tvrdením: „prichádzame k záveru, že Sládkovičov kaligram je ‚kalichom trestu a smrti‘, ktorý je symbolom božieho hnevu“ (Štraus – Moravčík 2001: 160). S uvedenou vetou nemožno súhlasiť, pretože ak by išlo iba o trest a Boží hnev, v básni by absentoval soteriologický rozmer súdu. Ten je dôkazom, že súd nie je iba trest, ale aj akt definitívne uskutočňujúci spásu veriacich. Potvrdzuje to práve záverečné „Hallelujah!“, ktoré A. Sládkovič, evanjelický kňaz, vložil na záver s jednoznačným zámerom. V Knihe Zjavenia je aklamácia „jedným z najimpozantnejších obradov nebeskej liturgie, štyri živé bytosti, dvadsaťštyri starcov a všetci vyvolení volajú na slávu Bohu Otcovi a Ježišovi Kristovi, Baránkovi za mimoriadne dielo spásy uskutočnené v ľudských dejinách pre dobro Cirkvi všetkých čias (Zjv 4,8; 5,9-14; 7-9-12; 11,15, 15,4n.)“ (Heriban 1998: 181).

Na opis a interpretáciu kaligramu v závere básne je potrebné reflektovať originálny rukopisný text. A. Sládkovič ho usporiadal a zapísal podľa svojho prvotného zámeru.⁹

7 Vizuálne poetické útvary sprostredkujú čitateľovi básne ako simultánne vnímaný obraz. Ten sa ukazuje ešte pred postupným čítaním jednotlivých slov. Ako vysvetľuje Iveta Drzewiecka, recepcia takéhoto textu zahŕňa okamžité uchopenie celku alebo jeho podstatnej časti, pričom vizuálna organizácia textu vytvára percepčný predstih, ktorý usmerňuje následnú interpretáciu jazykovej roviny. „Pokiaľ autor textu zámerne narába s vizuálnou figuratívnosťou textu, pridáva k verbálnej stránke textu vizuálno-sémantické hodnoty. Typickým príkladom sú kaligramy, resp. obrazové básne, ktoré vytvárajú kresbnú ilúziu predmetu tvarovaním písma a riadkov“ (Drzewiecka 2013: 23). V dejinách optickej poézie zaujímajú osobitné miesto formy známe ako obrazové básne, básne-obrazy, ideogramy či kaligramy. Ich podstatnou črtou je grafické usporiadanie textu, ktorým sa vytvára vizuálna asociácia a text pripomína predmet, tému alebo motív a naň odkazuje (Šrank 2024). V kontexte tvorby A. Sládkoviča sa dané pojmy vzťahujú najmä na básne *Roky a veka*, konkrétne na jej záverečný strofický útvar. Jaroslav Šrank v tomto kontexte definuje obrazový text ako text „založený na paralelnom textovo-obrazovom stvárnení istého predmetu a s ním súvisiaceho konceptu, idey. Termín obrazová básne môže potom naďalej označovať tie realizácie, ktoré zachovávajú spojenie s básnictvom najmä prostredníctvom priznakového zvukového usporiadania jazykového materiálu, rytmickej organizácie výpovede a veršovo-strofického členenia textu“ (Šrank 2024: 540). Tradícií uplatňovania vizualizačných techník v poézii sa venuje Mária Halašková (2024: s. 132-134).

8 Š. Moravčík zároveň dodáva: „Šiesta (posledná) časť básne *Roky a veka* nie je iba pasívnym zápisom (pointou) Sládkovičovej básne (kaligramu), ale jej plnoprávnou súčasťou ako myšlienkového a zároveň graficky obrazového vyvrcholenia tohto pozoruhodného básnického diela“ (Štraus – Moravčík 2001: 161).

9 Pôvodný rukopisný text básne *Roky a veka* je napísaný na piatich číslovaných stranách a uložený v Literárnom archíve Slovenskej národnej knižnice v Martine. Osobný fond Andrej Sládkovič. Práce Andreja Sládkoviča. Signatúra 19 B 57.

Vzhľadom na celkovú interpretáciu básne a na motív plynutia času, vínujú sa celou básňou s ťažiskom v obraze posledného súdu, je možné kaligram vnímať ako kríž alebo ako oblak.¹⁰ V texte je explicitne artikulovaný veršom „stred nich Baránok v oblaku slávomoci“. Tento významový efekt však vzniká predovšetkým v rukopisnej podobe básne.

Pri prvom vydaní v *Národnom kalendári na rok 1867* (Sládkovič 1866: 427-430) záverečný kompozičný celok básne (Sládkovič 1866: 430) nerešpektuje pôvodnú kaligrafickú štruktúru, keďže text bol v redakčnej úprave zarovnaný k ľavému okraju strany, čím došlo k zmene jeho vizuálnej podoby.

Hej! kam? pocestní! — kam to? mhly a bubliny!?
 Kam? hostia! kvety! meteory a stíny!?
 Kam? zrkadlové podoby! —
 Tam, — kde popol, prach a hroby! —
 No, — dedovia, vnuci moji, —
 Dobrá noc! — spite v pokoji! —

VI.

Dlhá noc, —
 Slnce nevstáva, —
 Strašno-ticho všade, —
 Nečúť vetierka na tvári. —
 Zemou zatrasa dlhá kási moc, —
 Vzduchom spareným sirková vôňa pláva, —
 Dunie, — búri, — hrmí, — práska na hviezdnom hrade, —
 A strašno blisne sa triráz, — a obzor sa rozžiari, —
 A brániská nebies diamantové do korán sa rozjavia, —
 Broje Cherubov, Archanjelov povetrím dol sa plavia, —
 Sried nich Baránok v oblaku slávomoci,
 Surmujú trúby prez prívaly ohnivé, —
 Patriarchovia, svedkovia, proroci
 A svätí strážni Siona
 Pred trón zovú mrtvé, živé;
 Zunie hrom večnosti zvona
 Nad bohatým, nad mizerným;
 Hroby zívajú,
 Mŕtvi vstávajú, —
 Tu ja, tu ja, tu ja! —
 Súd sa koná:
 „Peklo zradcom, nebo verným!“
 Hallelujah!

Andrej Sládkovič

Grafická podoba šiesteho tematického celku básne *Roky a veky* pri jej prvom vydaní v *Národnom kalendári na rok 1867*.

¹⁰ Oblak sa v Starom zákone spomína pomerne často a naznačuje prítomnosť Boha. V knihe Exodus sa Boh zjavuje Mojžišovi z oblaku (Ex 24, 16), oblak viedol Izraelitov (Nm 9, 17-22), Boh sprevádzaný cherubínmi sa zjavuje ako oblak napríklad aj v knihe Ezechiel (Ez 10, 3). Najvýraznejší apokalyptický obraz je v knihe proroka Daniela: „Videl som v nočnom videní a hľa, v oblakoch neba prichádzal ktosi ako Syn človeka; prišiel až k Starcovi dní, priviedli ho pred neho“ (Dan 7, 13). V Novom zákone je taktiež prítomnosť Boha demonštrovaná obrazom oblaku (Mt 17, 5; Mk 9, 7; Lk 9, 34). V *Slovníku biblickej teológie* je oblak definovaný ako výsadný symbol na naznačenie tajomstva Božej prítomnosti: zjavuje Boha a súčasne ho zahŕňa, pomáha pri vyjadrení zážitku Božej prítomnosti (Slovník biblickej teológie 1990: 726-729). Obraz eschatologických oblakov zároveň poukazuje na predstavu, podľa ktorej budú veriaci v posledný deň vytrhnutí zo zeme a vyjdú v ústrety prichádzajúcemu Pánovi (1 Sol 4, 17; Zjv 11, 12).

Iné špecifiká rukopisu ako interpunkcia a ukončenie každého verša pomlčkou boli zachované presne podľa rukopisnej predlohy. Odsadené zostalo iba slovo „Hallelujah!“

Pri pohľade na takto štruktúrovaný text by bolo možné uvažovať aj o inom kaligrafickom obraze. Vertikálne členenie s krátkymi veršami a časťami pomlčkami pripomína padajúci dážď alebo prúdy vody. Niektoré riadky sú predĺžené, akoby vytvárali vlny alebo nárazy. Zhlukovanie interpunkcie (výkričníky a otázniky) v prvej časti vyzerá ako rozprsknutie iskier či hviezdnych úlomkov. V spodnej časti text klesá do hustejšieho bloku, čo vizuálne pôsobí ako zem alebo podstavec, zatiaľ čo horná časť je roztrieštená, a tak pripomína vznášajúcu sa hmlu či oblaky. Na základe grafickej organizácie sa dá šiesty kompozičný celok básne prirovnávať ku kaligramu v tvare búrky alebo apokalyptického neba. Obrazec však pravdepodobne vznikol náhodne a text v *Národnom kalendári na rok 1867* zarovnali vzhľadom na vtedajšie typografické možnosti tlačiarne.

Podoba básne bola teda zachovaná podľa rukopisu, došlo však k iným úpravám.¹¹ Rozdiely medzi rukopisnou a tlačenou podobou básne sú najmä ortografické, foneticko-grafické a morfológické (pravopis, diakritika, flexia), v menšej miere lexikálne (zmena lexémy alebo jej tvaru). Ojedinele sa vyskytujú interpunkčné a grafické varianty (čiarka, pomlčka, veľké/malé písmeno). Z hľadiska kompozície bol urobený len jediný významnejší zásah do textovej štruktúry, keď bol vynechaný jeden celý verš (verš 97) a došlo k zdublikovaniu slova „vyšumelo“ (verš 9). Ostatné zmeny nenarúšajú tematickú jednotu ani kompozičný oblúk básne.

A. Sládkovič sa už v roku 1846 po vydaní *Maríny*¹² zaoberal myšlienkou vydať tlačou zbierku svojich básní. Opätovne sa k nej vrátil začiatkom šesťdesiatych rokov (Kraus 1961a: 80-81). O svojom rozhodnutí píše v liste Pavlovi Dobšinskému z 10. apríla 1860: „Ale ja mám iný plán. Chcem pozbierať všetky moje väčšie a menšie básne a vydať v jednom, lebo v dvoch zväzoch [...] Pošlem Vám register (tituly básní): nezadlho k prehľadu“ (Kraus 1970: 85-86). P. Dobšinský bol však príliš zaneprázdnený vydávaním časopisu *Sokol* a edície *Slovenských povestí*.¹³ Preto sa A. Sládkovič obrátil na banskobystrického vydavateľa Eugena Krčméry-

11 Zaznamenané sú varianty textu, pričom ako prvá sa uvádza rukopisná podoba a za ňou príslušná textová úprava v prvom tlačenom vydaní básne z roku 1866: V9 Vyšumelo, vypršalo: > Vyšumelo, vyšumelo, vypršalo; V18, V43, V49, V55, V61 juž > už; V18 otcov > otcov; V20 temänom > Temenom; V54 vajánskej vaty > vojanskej vaty; V57 jablčká sa gulajú > jablčka sa guľajú; V65 vedie ssebou > vedie sebou; V74 Ach, - > Ach -; V77 zemmatara > zem-matera; V83 Anjel holubý > Anjel holubí; V84 bielych > bielych; V95 za nim > za ním; V97 I nevieria padlých kliatba i plač úžasný > vypustené; V99 Je chlieb v mozoloch > Je chlieb, v mozoloch; V109 vopred > vo pred; V112 na krydlách > na krýdlach; V114 dál a dál > dial a dial; V115 úbohý > ubohý; V120 vnuci moji > vnuci moji; V132 Stred nich > Sried nich.

12 O prvé vydanie *Maríny* (1846) sa zaslúžil Ján Kadavý, druhé vydanie spracoval Karol Jozef Viktorin (1861). Obe vydania vyšli ešte za života A. Sládkoviča. Viktorinova edícia *Maríny* predstavuje autorizovanú jazykovú a pravopisnú revíziu básne, realizovanú v súlade s dobovými normami a za účasti samotného autora. Niektoré zásahy miestami ovplyvnili aj pôvodnú rýmovú organizáciu básne. Napriek tomu, že A. Sládkovič vydanie autorizoval, jeho „plná zainteresovanosť na vydaní vlastných básní bola oslabená delegovaním právomocí na Viktorina“, čo komplikuje jednoznačné pripisovanie konkrétnych úprav samotnému autorovi (Navrátil 2021: 132).

13 Ako uvádza Martin Navrátil: „Z formulácie v korešpondencii nie je zjrejmé, či mal na mysli náklady na vydanie, starostlivosť o prípravu spisov alebo očakával oboje. Viktorina, ktorý sa napokon stal editorom jeho spisov, uviedol ako druhú možnosť, nakladateľom bol E. Krčméry“ (Navrátil 2024: 87).

164 ho, ktorý s vydaním súhlasil a spolu s Jozefom Karolom Viktorinom pripravili vydanie súborného diela. J. K. Viktorin pri príprave Sládkovičových básní zasahoval do jazykovej podoby textu, pričom niektoré tvary ponechával v rýmovej pozícii a mimo nej ich nahrádzal inými podobami. Znenie básní overoval porovnávaním tlačených a rukopisných variantov, venoval pozornosť problematickým miestam v rukopisoch a do vydania zaradil aj údaje o prvom publikovaní jednotlivých textov vrátane označenia básní prevzatých z rukopisov (Navrátil 2024: 89-91). Prvá Sládkovičova ucelená tlačená zbierka *Spisy básnické* vyšla v roku 1861 a zohľadňovala básnikov vlastný kompozičný zámer aj jeho usporiadanie textov.¹⁴ V neskorších vydaniach jeho poézie sa však prejavujú viaceré textové nejednotnosti a redaktorské zásahy, ktoré pôvodnú autorskú koncepciu narušajú.

A. Sládkovič mal záujem vydať aj druhý zväzok básní, a to nákladom Matice slovenskej. V roku 1869 písal Andrejovi Truchlému Sytnianskemu, že verše roztratené po časopisoch chce sám pripraviť na vydanie ako druhý zväzok svojho diela (Kraus 1870: 355). Hneď na počiatku roka 1870 adresuje list výboru Matice slovenskej a píše o zámere na jeho vydanie. Plánoval, že kniha „zahrnie v sebe básne pôvodcove väčšie-menšie, tlačené i netlačené – všetky, ktoré v prvom diele nenachodia sa“ (Kraus 1970: 366). Usporiadanie materiálu, revíziu a korektúru tlače chcel takisto urobiť sám (Kraus 1970: 366). Jeho návrh však nebol prijatý s odôvodnením, že „ponevác už viackrát vysloveno to, že Matica neprejímá vydanie básnických spisov žijúcich ešte básnikov: od tejto zásady ani v prítomnom páde odstúpiť nemieni“ (Letopis Matice slovenskej 1870: 102).

Edičná história básne Roky a veky v rokoch 1878 – 1939

Sládkovičovo dielo sa podujal vydávať pražský nakladateľ Ignác Leopold Kober, a to v zošitovom vydaní. V rokoch 1868 – 1869 vyšli dva zošity, tretí bol vydaný až po smrti A. Sládkoviča (Kraus 1970: 588). Hoci prvé pokusy na súborné vydanie Sládkovičovho diela boli už za jeho života, k realizácii došlo až o desaťrocie neskôr (Vongrej 1963: 135).¹⁵ Vyšlo v roku 1878 u nakladateľa I. L. Kobera v Prahe ako 51. diel edície Národní Bibliotéka pod názvom *Andreja Sládkoviča Spisy básnické. So životopisom a fotografickou podobiznou spisovateľovou*. Usporiadanie vychádza zo zachovaného členenia *Spisov básnických* (1861), no napríklad lyrika šesťdesiatych rokov je zaradená bez jasného systému.

14 J. K. Viktorin zohral pri vydaní *Spisov básnických Andreja Sládkoviča* (1861) významnú redakčnú úlohu, pričom na základe intenzívnej komunikácie s autorom získal pomerne široké kompetencie aj v oblasti jazykových a pravopisných úprav textu. Hoci A. Sládkovič svoje básne na vydanie revidoval a vydanie autorizoval, v otázkach jazykovej redakcie ponechal J. K. Viktorinovi značnú mieru voľnosti (Navrátil 2024: 88). V liste J. K. Viktorinovi datovanom 14. januára 1861 sa A. Sládkovič stručne zmieňuje o gramatických odchýlkach jeho rukopisu od Viktorinovej *Grammatik der slowakischen Sprache* (Pešť 1860), venuje sa prepracovaným českým básňam, titulu knihy a opätovne vyjadruje nesúhlas s vlastným životopisom „opakujúc, že životopis môj nemá nič zaujímavého“ a predmluvou v zbierke. Väčší dôraz kladie na rozdelenie spisu podľa obsahu a formy textov a usporadúva ich tak, že za „väčšie básne menšie vložené sú – v prostriedku národné, po stranách lyrické drobnky“ (Kraus 1970: 115-116). Dôraz na formálne usporiadanie zohráva už v tejto súbornej zbierke dôležitú úlohu.

15 Na vysvetlenie poslúži citovaná pasáž z listu, ktorý písal Pavlovi Vongrejovi Viktor Palivec, vedúci retrospektívnej bibliografie Národnej knihovny v Prahe 8. februára 1962: „Po ukončení sešitového vydání vyšlo ještě r. 1877 (srov. Slovanský katalóg bibliografický za rok 1877, s. 7.) úplné vydání Sládkovičových Spisů básnických jako 51. díl Národní bibliotéky. Na titulním listě je patrné z komerčních důvodů uveden rok 1878“ (Vongrej 1963: 136).

Text básne *Roky a veky* je v tomto pražskom vydaní takmer identický s časopiseckou predlohou, boli urobené iba drobné pravopisné zmeny.¹⁶ Piaty tematický celok nedodržiava Sládkovičovo delenie na strofy (101 – 107, 108 – 116, 117 – 121). Verše sú spojené do jednej súvislej strofy. Záverečný šiesty celok je upravený rovnako ako pri prvom vydaní v *Národnom kalendári*, teda zarovnaný k ľavému okraju, čiže nerešpektuje pôvodnú podobu Sládkovičovho kaligramu.

Kníhkupecko-nakladateľský spolok v Turčianskom Sv. Martine vydal kompletne Sládkovičovo dielo v dvoch častiach v rokoch 1899 a 1900: *Spisy básnické Andreja Sládkoviča. Sväzok I.* (296 strán) a *Sväzok II. S podobizňou básnikovou* (352 strán). Toto vydanie neodstránilo textové ani kompozičné nejednotnosti predchádzajúcich edícií. Na konci druhého zväzku bola zaradená časť Bibliografické a iné poznamenania (Sládkovič 1900: 315–349), kde Jozef Škultéty píše: „Poriadok, v akom básne nasledujú v našom vydaní, ustálil pán Martin Braxatoris Sládkovičov. V I. sväzku básne idú časovým poriadkom, tak ako boli povstali. Sväzok II. složený je hlavne podľa lyriky vydania z roku 1861, ktoré istotne bol usporiadal sám básnik“ (Škultéty 1900: 335). Oproti autorovmu usporiadaniu v druhom zväzku prišlo k určitým zmenám, čo J. Škultéty aj sám uvádza (Škultéty 1900: 355). Zatiaľ čo prvý zväzok usporadúva Sládkovičove epické básne v chronologickom poradí, druhý zväzok, redigovaný Martinom Braxatorisom, rozdeľuje lyrické básne do tematických celkov, ktoré však nevychádzajú z pôvodného kompozičného a ideového zámeru samotného básnika.

Báseň *Roky a veky* je zaradená v druhom zväzku (Sládkovič 1900: 71–75). V tomto vydaní dochádza k zmenám podľa zásad dobového pravopisu, no opakujú sa i chyby z časopiseckého vydania a predchádzajúcich vydaní.¹⁷ Piaty tematický celok nerešpektuje Sládkovičovo pôvodné strofické členenie; samostatne je vyčlenený iba úvodný úsek pozostávajúci zo siedmich veršov (verše 101 – 107), zatiaľ čo nasledujúce verše (verše 108 – 121) sú prezentované bez zreteľného strofického rozlíšenia. Záverečný, šiesty tematický celok je z formálnej stránky usporiadaný analogicky k predchádzajúcim vydaniám, pričom text je zarovnaný k ľavému okraju strany a úvodné slovo „Hallelujah!“ je graficky zvýraznené odsadením.

O dve dekády neskôr nasledovalo ďalšie dvojzväzkové vydanie pod názvom *Spisy básnické Andreja Sládkoviča*. Usporiadal ho znova J. Škultéty, vyšlo vo vydavateľstve Matice slovenskej v Turčianskom Sv. Martine v roku 1920 (I. sväzok, lyrická tvorba, 293 strán) a v roku 1928 (II. sväzok, epické básne, 274 strán). J. Škultéty tentoraz zvolil chronologický princíp usporiadania textov a básne zaradil podľa dátumov ich pôvodného časopiseckého uverejnenia; tento prístup dôsledne uplatnil v oboch zväzkoch. Oproti rukopisnému zneniu však urobil

16 Zmeny, ktoré boli urobené oproti prvému tlačnému vydaniu v roku 1866 vo vydaní v roku 1878: V54 pyštok > pyštok; V54 vojanskej vaty > vajskej vaty (zostáva nezmenené aj v ďalších vydaniach); V55 stlaje > stele.

17 Zmeny vo vydaní z roku 1900 (oproti prvému časopiseckému vydaniu z roku 1866): V5 seba > seba; V7 sklenný > sklený; V8 opakuje sa „vyšumelo, vyšumelo“; V22 rolník > roľník; V30 vitaj mi Nedela, > vitaj mi, nedela; V36 jasnosivému > jasno-sivému; V39 svoj > svoj; V40 kúpä, potápä sa > kúpa, potápa sa; V44 škrváne > škriváne; V45 plúhy > pluhy; V61 blískavú > blýskavú; V67 seba > seba; V69 večnolačná > večno-lačná; V74 kosťach > kostiach; V77 zemmatara > zem-matera; V94 zatracená > zatratená; V99 svlažený > zvlažený; V104 blisky > blysky; V105 srastú > zrastú; V111 nekam > niekam; V129 triráz > tri ráz, V130 rozjavia > rozzavia.

166 niekoľko zmien a navyše, ako upozorňuje P. Vongrej, pri mnohých básňach si nevšimol odchýlky vytlačeného textu od pôvodného znenia (Vongrej 1963: 132).

Báseň *Roky a veky* je v tomto matičnom vydaní umiestnená v prvom zväzku (Sládkovič 1920: 173-177). V poznámkovom aparáte od J. Škultétyho sa pri básni *Roky a veky* uvádza, že bola prvýkrát publikovaná „v Národnom kalendári 1877. Rukopis je datovaný V máji 1866“ (Škultéty 1920: 287). Zatiaľ čo datovanie vzniku rukopisu je v poriadku, rok, na ktorý je kalendár určený, má byť 1867 (evidentne došlo k preklepu).

V porovnaní s predchádzajúcimi vydaniami nie sú vykonané zmeny nijako zásadné; týkajú sa predovšetkým pravopisu. Pozitívne však je, že J. Škultéty siahol pravdepodobne po rukopisnej predlohe, pretože napravil hlavné nedôslednosti: odstránil zdublikované slovo „vyšumelo“ v deviatom verši, ktoré sa do básne dostalo už v prvom časopiseckom vydaní, a verš dostal podobu, aká bola v pôvodnom rukopise A. Sládkoviča. Druhou výraznou zmenou je opätovné zaradenie verša 97. Ten bol v predchádzajúcich vydaniach vynechaný. Problémom však zostáva prepis verša. J. Škultéty uvádza podobu „I neviest padlých kľatba a plač úžasný“, avšak detailná analýza rukopisného textu preukazuje namiesto lexémy „neviest“ lexému „neviera“, teda „I neviera padlých kľatba a plač úžasný“. Z hľadiska významu ide o podstatný zásah, pretože slovo „neviera“ výrazne rozširuje a mení sémantiku básne. Za problematické možno považovať pozmenenie interpunkcie, konkrétne vypustenie pomlčiek, respektíve ich nahradenie čiarkami.

Piaty sémantický celok je členený do troch strof v súlade s rukopisným znením A. Sládkoviča. Záverečný celok je aj v tomto vydaní graficky zarovnaný k ľavému okraju strany. Posledná strofa však nie je iba na jednej knižnej strane, ale na dvoch stranách (prvých sedem veršov je na strane 176 a ďalších šestnásť veršov na strane 177), čím úplne zaniká vizuálny odkaz básne.

J. Škultéty bol editorom aj ďalšieho vydania *Sobrané básne Andreja Sládkoviča* z roku 1939, ktoré takisto vyšlo v Matici slovenskej. Táto jednozväzková edícia bola reedíciou predchádzajúceho dvojzväzkového diela vydaného v rokoch 1920 a 1928 a zahŕňa celú Sládkovičovú básnickú tvorbu. Do poradia básní, ako ich zostavil J. Škultéty v prvom zväzku, sú vložené i dlhšie básnické skladby z druhého zväzku. Vydavateľ to zdôvodňuje nasledovne: „Básne sme opäť porovnali s predchádzajúcimi vydaniami a opravili i tlačové nedostatky. Jozef Škultéty pre toto vydanie prezrel a riadil svoj životopis Andreja Sládkoviča. Doplnili sme aj bibliografické poznámky dátami, ktoré prehliadali v predchádzajúcom vydaní J. Škultétyho o dlhých básnických skladoch“¹⁸ (Škultéty 1939: 716). Zásahy do textu sú v porovnaní s predchádzajúcim vydaním minimálne.

Moderné edície

V slovenskej vydavateľskej praxi päťdesiatych a šesťdesiatych rokov 20. storočia sa pri vydávaní diel literárnych klasikov už bral ohľad na postupne sa formujúcu textologickú reflexiu, ktorá však vychádzala predovšetkým z praktických potrieb masového knižného vydávania, nie z ustálenej teoretickej metodológie. Ako konštatuje Veronika Rácová, edičná príprava bola v tomto období determi-

18 Poznámka je podpísaná ako St. M. (Škultéty 1939: 716).

novaná požiadavkou normatívnosti a dostupnosti, úzko spätou s fungovaním edícií typu Hviezdoslavova knižnica. V rámci nich sa klasické diela publikovali vo veľkých nákladoch a mali výraznú ideologickú a kultúrno-politickú funkciu. Texty sa často upravovali bez dôsledného textovokritického aparátu, pričom redakčné zásahy smerovali k jazykovej úprave podľa dobovej normy, k zjednocovaniu variantov a k odstraňovaniu prvkov vnímaných ako jazykovo či ideovo problematické. Až v priebehu šesťdesiatych rokov sa v odbornej diskusii začína zreteľnejšie artikulovať potreba rešpektovania autorskej podoby textu, kritického skúmania textových variantov a diferencovania typov vydání, čo však v konkrétnej vydavateľskej praxi stále narážalo na zotrvačnosť skorších redakčných postupov (Rácová 2020: 1-4).

Uvedené tendencie sa vzťahujú i na dielo A. Sládkoviča. Dobovým interpretačným a vydavateľským očakávaniam zodpovedala predovšetkým národne orientovaná poézia, *Detvan*, *Marína*, zatiaľ čo poézia Sládkovičovho posledného tvorivého obdobia sa v tomto kontexte ukazovala ako interpretačne a edične problematická. Náboženské témy sa literárni vedci usilovali reflektovať filozoficky, najmä ako abstrakcie. C. Kraus v monografii *Andrej Sládkovič* (1968, 1972) interpretuje reflexívno-meditatívnu a dominujúcu náboženskú poéziu nasledovne: „Sládkovič na pozadí náboženskej symboliky usiluje sa začleniť konkrétne životné pocity a dobovú problematiku do zovšeobecňujúcich relácií. Lenže v chápaní životných otázok Sládkovič až príliš naráža na rozsah medzi ‚pozemskosťou‘ a ‚nadoblačnosťou‘“ (Kraus 1972: 351).

C. Kraus však už na začiatku šesťdesiatych rokov vydáva v Slovenskom vydavateľstve krásnej literatúry dvojzväzkové súborné dielo A. Sládkoviča (1961, I. zväzok 611 strán, II. zväzok 605 strán) obohatené o novo nájdené rukopisy. Text podrobil dôslednej redakčnej kontrole, napísal doslov a edičné poznámky. Podľa P. Vongreja je to prvé celistvé a kritické vydanie Sládkoviča:

„Toto vydanie je významné najmä obohatením sládkovičovskej problematiky o novonájdené rukopisné materiály, a to buď o celkom nové práce, alebo o rukopisné znenia už publikovaných diel. S vydaním si dal editor hodne práce najmä pri namáhavom, no veľmi potrebnom skúmaní rôznych Sládkovičových hláskových, slovných, či už veršových verzií, ktoré pozisťoval z rozličných prameňov. Na mnohých miestach však predsa nevyčerpal všetky možnosti zistenia niektorých údajov, ba do podrobností nehladal ani ďalšie čísla pozostalosti básnika, aby tak súborné dielo Sládkoviča bolo skutočne súborným“ (Vongrej 1963: 132).

C. Kraus v časti Poznámky (Sládkovič 1961: 423-437) vysvetľuje, že k dispozícii je síce už päť vydání Sládkovičovho diela, no medzi jednotlivými vydaniaми nie je žiadna kontinuita a každé z nich vychádza z iného usporiadania básní. Nové vydanie má teda ambíciu podať celistvý obraz Sládkovičovho diela, ukázať cestu jeho tvorby a vývinu. V prvom zväzku editor vychádza zo *Spisov básnických* (1861), no venuje pozornosť aj rukopisným textom a časopiseckým vydaniám, porovnáva ich, v poznámkovom aparáte uvádza varianty, čím chce poukázať na vývin Sládkovičovej poetiky. Do druhého zväzku začleňuje básne z posledného decénia básnikovho života, ale aj jeho prvotiny, preklady a doposiaľ nepublikované básne.

Báseň *Roky a veky* je súčasťou druhého zväzku (Sládkovič 1961: 108-112). C. Kraus v poznámkach síce píše, že vychádzal z časopiseckých vydání, no posledná strofa básne usporiadaná do kaligramu odkazuje na rukopisnú predlohu (v časopiseckom vydaní sa kaligram nevyskytuje). Zároveň dôsledne uvádza zmeny, ktoré v texte urobil.¹⁹ Zásahy majú podobu jazykovej úpravy slov podľa aktuálne platnej pravopisnej normy.²⁰ Za výrazný zásah do textu možno považovať úpravu písania veľkých písmen na začiatku veršov. Editor ich upravil podľa zásad pravopisu.²¹ Záverečný tematický celok si v tomto vydaní zachováva kompozičné usporiadanie rukopisnej podoby²² a má charakter kaligramu.

19 C. Kraus v poznámkach k textovej úprave píše, že pri úprave poézie A. Sládkoviča z rokov 1861 až 1872 vychádza zo znenia básní podľa časopiseckého vydania, špeciálne sa venuje iba zásahom do básní, ktorých sa pridíža pri úprave prác „z pozostalosti Sládkovičovej“. V básňach zo šesťdesiatych a sedemdesiatych rokov 19. storočia koriguje niektoré výrazy a tvary a pri konkrétnej básni uvádza syntaktické, lexikálne, tvaroslovné a hláskové úpravy. Neuvádza, no upravuje v texte odchýlky „v kvantite samohlások, kvalite spoluhlások pri písaní cudzích slov, tie hláskoslovné úpravy, kde ide len o ich gramatickú úpravu, pozostatky štúrovskej ortografie a pozostatky češtiny pri písaní zámen jich – ich, jim – im, kdo – kto, jaký – aký, a častíc jako – ako, jak – ak, již – už a pod.“ (Kraus 1961a: 557-558). K básni *Roky a veky* sú uvedené nasledujúce zmeny: V3 krúta a kláta sa > krútia a klátia sa; V5 bľadnú > blednú; V6 vókol sebä > vókol seba; V9 vyšumelo, vyšumelo, vypršalo > vyšumelo, vypršalo; V35 srieborné > strieborné; V39 pere > perie; V40 kúpä, potápä sa > kúpe, potápa sa; V46 hlása sa > hlásia sa; V48 s peci > z pece; V49 zraje > zreje; V51 úlu > úľa (gen, sg.); V67 sebä > seba; V70 prezdychuje si > prevzdychuje si; V74 v kostách > v kostiach; V79 kädí > kadí; V81 cez morä > cez moria; V82 Böh > Boh; V94 zatracená > zatratená; V96 paholiat > pacholiat; V97 nie je uverejnený; V106 Pompejova domy > Pompejove domy; V109: tisknú sa > tisnú sa; V116: mhly > hmly; V132 sried nich > stred nich (Kraus 1961b: 561-562).

20 Pri príprave edície C. Kraus systematicky modernizoval text v súlade s platnou jazykovou jazykovou normou. Jeho zásahy sa týkali najmä úpravy interpunkcie, písania predložiek a predpón, zjednotenia slovesných tvarov a pravopisných podôb slov, ako aj aktualizácie písania cudzích výrazov podľa súčasnej normy. Zasahoval tiež do hláskoslovnej a morfolologickej roviny textu, upravoval kvantitu a mäkkosť hlások, niektoré fonetické a pravopisné podoby slov, štúrovské tvary prídavných a podstatných mien, pádové koncovky, zámená, morfémy i slovesné tvary. Súčasne odstránil mnohé staršie pravopisné konvencie vrátane dôsledného písania prvého slova verša veľkým začiatočným písmenom (Navrátil 2021: 131).

21 Malým začiatočným písmenom píše i slová, ktoré A. Sládkovič napísal vo vnútri verša veľkým písmenom, napríklad slovo „Nedeľa“ (V30) ako výnimočný, posvätný deň v celom týždni, alebo pomenovania biblických bytostí „Cherubov, Archanjelov“ (V131). A naopak, tam kde A. Sládkovič písal malé začiatočné písmeno, redaktor zmenil na veľké, napríklad „málo!“ (V70). Ďalšou neuvedenou zmenou je spojenie výrazu pálčivo-studený na pálčivostudený (V64).

22 Hoci editor deklaroval, že sa vracia k rukopisnej predlohe, neodstránil z textu chyby z predchádzajúcich vydání. Bolo by vhodné upraviť nasledujúce slová, napríklad V130 sa rozzavia > sa rozjavia; V131 kol > dol.

Hej! kam? pcestní! – kam to? hmly a bubliny!?
 Kam? hostia! kvety! meteory a stíny!?
 Kam? zrkadlové podoby!? –
 Tam, – kde popol, prach a hroby! –
 129 No, dedovia, vnuci moji –
 dobrá noc! – spite v pokoji!

VI

Dlhá noc, –
 slnce nevstáva, –
 strašno-ticho všade, –
 nečut vetierka na tvári. –
 Zemou zatriasa divná kási moc, –
 vzduchom spareným sirková vôňa pláva –
 dunie, – búri, – hrmí, – práska na hviezdnom hrade, –
 a strašne blysne sa tri ráz, – a obzor sa rozžiari, –
 130 a brániská nebies diamantové dokorán sa rozzavia, –
 boje cherubov, archanjelov povetrím kol sa plavia, –
 stred nich Baránok v oblaku slávomoci,
 surmujú trúby prez prívaly ohnivé, –
 patriarchovia, svedkovia, proroci
 a svätí strážni Siona
 pred trón zovú mŕtve, živé;
 zunie hrom večnosti zvona
 nad bohatým, nad mizerným;
 hroby zívajú,
 140 mŕtvi vstávajú, –
 tu ja, tu ja, tu ja! –
 Súd sa koná:
 „Peklo zradcom, nebo verným!“
 Hallelujah!

Podoba šiesteho tematického celku básne *Roky a veky* vo vydani Sládkovičovho *Diela* z roku 1961

V tlačenej verzii však dochádza k narušeniu pôvodnej vizuálnej konfigurácie motívu kríža, respektíve oblaku zachovanej v rukopise; grafická úprava zároveň umožňuje interpretáciu smerom k motívu kalicha či čaše, ktorá sa v rukopisnom texte explicitne neprejavuje, hoci sa v neskoršej interpretačnej tradícii opakovane objavuje. Zmena vizuálneho usporiadania poslednej strofy v tlačenej verzii rozširuje interpretačný potenciál textu v porovnaní s rukopisnou podobou.²³

Súborné dielo z roku 1961 sa stalo vzorom ďalších vydání tvorby A. Sládkoviča. V roku 1972 a následne v roku 1976 vychádza vo vydavateľstve Tatran v edícii Zlatý fond slovenskej literatúry ako jeho 27. zväzok výber Sládkovičovej básnickej tvorby pod názvom *Poézia*. Zostavovateľom a autorom predhovoru

23 Obraz je možné reflektovať prostredníctvom textu Zjavenia apoštola Jána ako čašu hnevu, víno Božieho hnevu: „aj ten bude piť z vína Božieho hnevu, nezriedeného, naliateho do čaše jeho hnevu, a bude mučený ohňom a sîrou pred svätými anjelmi a pred Baránkom“ (Zjv. 14,10); „Jedna zo štyroch bytostí podala siedmim anjelom sedem zlatých čiaš, plných hnevu Boha, žijúceho na veky vekov“ (Zjv. 15, 7); alebo ako kalich spásy, symbol obety, ktorú dáva Otec piť svojmu synovi Ježišovi (Jn. 18, 11), on ju prijíma, aby spasil ľudí, pije ju so vzdávaním vďaka Otcovi v mene všetkých, ktorých zachraňuje (Léon-Dufour 1990: 155).

170 a poznámok je opäť C. Kraus. V edičnej poznámke uvádza, že pri usporiadaní básní uplatňuje chronologicko-tematické hľadisko a do jednotlivých celkov zaraduje básne, ktoré spolu motivicky úzko súvisia. Zdôrazňuje, že ide len o výber básní charakteristických pre Sládkovičovú tvorbu, „na základe ktorých možno spoznať jeho básnický naturel a dimenzie básnického prekladu, no i jeho tvorivú púť a vývinové peripetie“ (Kraus 1976: 641-642). Editor preberá jednotlivé básne z predchádzajúceho súborného vydania (*Dielo Andreja Sládkoviča I – II*, 1961) a odkazuje naň i v súvislosti s textovou kritikou, keďže v súbornom vydaní „je aj podrobná textová kritika, bibliografické údaje a poznámky ku geneze básní“ (Kraus 1976: 643). Upúšťa od komentovania básní.

Báseň *Roky a veky* bola zaradená do oboch uvedených výberov (Sládkovič 1972: 481-486; Sládkovič 1976: 481-486). Text sa zhoduje i s vydaním z roku 1961. Edičné zásahy sa obmedzujú výlučne na oblasť interpunkcie. Zreteľnejší zásah je doložený v poslednom celku, vo verši 128, kde boli pôvodné pomlčky nahradené štyrmi spojovníkmi. Zmena interpunkcie vedie k výraznejšej vizuálnej kompresii verša, ktorá posilňuje jeho grafickú štruktúru a umožňuje čítať jeho typografickú podobu v symbolickej súvislosti s motívom kalicha.

Ďalšie výberové vydanie Sládkovičovej tvorby vyšlo v edícii Knihnice slovenskej literatúry vo vydavateľstve Kalligram pod názvom *Dielo* (Sládkovič 2014). Ide o systematicky koncipovaný súbor textov. Jeho cieľom nie je prezentovať iba výber z básnickej produkcie, ale ponúknuť širší pohľad na autorovu literárnu činnosť v jej celku. Editorka Irena Bilińska vychádza z metodologického predpokladu komplexného uchopenia Sládkovičovho odkazu, pričom zohľadňuje časové hľadisko vzniku jednotlivých textov, ich druhovo-žánrovú diferenciáciu a vnútorné tematicko-ideové prepojenia v rámci autorovho diela (Bilińska 2014). Podľa tohto konceptu publikácie báseň *Roky a veky* do nej zaradená nie je.

Záver

Sládkovičovo dielo prešlo od rukopisnej podoby cez viaceré tlačené vydania zložitým edičným vývinom. Porovnanie jednotlivých textových podôb ukazuje, že v niektorých prípadoch došlo k posunom, pri ktorých editori nepostupovali v úplnom súlade s rukopisným východiskom. Tieto zásahy sa prejavili nielen v jazykovej, ale aj vo formálnej rovine textu. Z literárnovedného a textologického hľadiska sa preto javí ako nevyhnutné vracať sa k pôvodnému textovému prameňu, najmä v situáciách, keď má grafické a vizuálne usporiadanie verša významotvornú funkciu. A. Sládkovič sa usiloval o variovanie strofických možností, ktoré poskytovala súveká poézia, a takisto o ich svoju aplikáciu a tento jeho umelecký zámer by mal byť zohľadnený aj v precíznom edičnom prístupe.

Slovenská národná knižnica v Martine, Literárny archív. Osobný fond Andrej Sládkovič. Práce Andreja Sládkoviča. Roky a veky. Signatúra 19 B 57.

Pramene

- KRAUS, Cyril, 1968. *Andrej Sládkovič*. Praha: Melantrich.
- KRAUS, Cyril, ed., 1970. *Korešpondencia Andreja Sládkoviča*. Martin: Matica slovenská.
- KRAUS, Cyril, 1972. *Andrej Sládkovič*. 2. zrevidované vydanie. Martin: Osveta.
- SASINEK, Franko V., 1870. Zápisnica XXVII. Zasadnutia výboru Matice Slovenskej, vydržiavaného v Turč. Sv. Martine dňa 12. jan. 1870. In *Letopis Matice slovenskej*, roč. 7, č. 1, s. 101-106.
- SLÁDKOVIČ, Andrej, 1861. *Spisy básnické Andreja Sládkoviča*. Edične pripravil Jozef Viktorin. Banská Bystrica: Nákladom Eugena Krčméryho.
- SLÁDKOVIČ, Andrej, 1866. Roky a veky. In *Národní kalendár, na obyčejný, 365 dní majúci rok po narodení Krista Pána 1867*. Roč. II. Banská Bystrica: Matica Slovenská, s. 427-430.
- SLÁDKOVIČ, Andrej, 1878. *Andreja Sládkoviča Spisy básnické. So životopisom a fotografickou podobiznou spisovateľovou*. Praha: I. L. Kober.
- SLÁDKOVIČ, Andrej, 1899. *Spisy básnické Andreja Sládkoviča. Sväzok I*. Edične pripravil Jozef Škultéty. Turčiansky Sv. Martin: Kníhkupecko-nakladateľský spolok.
- SLÁDKOVIČ, Andrej, 1900. *Spisy básnické Andreja Sládkoviča. Sväzok II*. Edične pripravil Jozef Škultéty. Turčiansky Sv. Martin: Kníhkupecko-nakladateľský spolok.
- SLÁDKOVIČ, Andrej, 1920. *Spisy básnické Andreja Sládkoviča. Sväzok I*. Edične pripravil Jozef Škultéty. Turčiansky Sv. Martin: Matica slovenská.
- SLÁDKOVIČ, Andrej, 1928. *Spisy básnické Andreja Sládkoviča. Sväzok II*. Edične pripravil Jozef Škultéty. Turčiansky Sv. Martin: Matica slovenská.
- SLÁDKOVIČ, Andrej, 1939. *Sobrané básne*. Edične pripravil Jozef Škultéty. Martin: Matica slovenská.
- SLÁDKOVIČ, Andrej, 1961. *Dielo I – II*. Edične pripravil Cyril Kraus. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry.
- SLÁDKOVIČ, Andrej, 1972. *Poézia*. Edične pripravil Cyril Kraus. Bratislava: Tatran.
- SLÁDKOVIČ, Andrej, 1976. *Poézia*. Edične pripravil Cyril Kraus. Bratislava: Tatran.
- SLÁDKOVIČ, Andrej, 2014. *Dielo*. Zostavila, edičnú poznámku, komentáre, kalendárium života a diela a doslov Irena Bilińska. Bratislava: Kalligram – Ústav slovenskej literatúry SAV. ISBN 978-80-8101-858-9.

Literatúra

- BAKOŠ, Mikuláš, 1950. *Literárna genéza Sládkovičovej strofy. Štúdie o Sládkovičovi*. Bratislava: Slovenská akadémia vied a umení, s. 5-28.
- BAKOŠ, Mikuláš, 1984. *Z dejín slovenského verša*. Bratislava: Tatran.
- BILIŇSKA, Irena, 2014. Romantický básnik slobody. In SLÁDKOVIČ, Andrej. *Dielo*. Zostavila, edičnú poznámku, komentáre, kalendárium života a diela a doslov Irena Bilińska. Bratislava: Kalligram, s. 731-749. ISBN 978-8-8101-858-9.
- DRZEWIECKA, Iveta, 2013. *Grafopoetika. K estetickým a poetologickým aspektom grafickej vizualizácie básnického textu*. Prešov: Prešovská univerzita. ISBN 9788055507828.
- HALAŠKOVÁ, Mária, 2024. Vizuálna poézia pre deti – hra na minimálnej textovej úrovni. In JUHÁSOVÁ, Jana – URBANOVÁ, Eva, ed. *Vitalita dostrediveho. Minimalizmus v súčasnej slovenskej poézii a v poézii európskych krajín*. Ružomberok: Verbum, s. 132-144. ISBN 978-80-561-1126-0.
- HERIBAN, Jozef, 1994. *Príručný lexikón biblických vied*. Bratislava: Don Bosco. ISBN 808540513X, 9788085405132.

- HRABÁK, Josef, 1973. *Poetika*. Praha: Československý spisovatel.
- KRAUS, Cyril, 1958. Sládkovičova porevolučná tvorba. In *Litteraria. Štúdie a dokumenty I*. Bratislava: Vydavateľstvo SAV, s. 129-200.
- KRAUS, Cyril, 1961a. Poznámky. In SLÁDKOVIČ, Andrej, 1961. *Dielo I*. Edične pripravil Cyril Kraus. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, s. 423-612.
- KRAUS, Cyril, 1961b. Poznámky. In SLÁDKOVIČ, Andrej, 1961. *Dielo II*. Edične pripravil Cyril Kraus. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, s. 381-567.
- KRAUS, Cyril, 1961c. Sto rokov od vydania Sládkovičových spisov básnických. *Slovenská literatúra*, roč. 8, č. 1, s. 80-96.
- KRAUS, Cyril, 1972. Strofa v poézii Andreja Sládkoviča. In *Litteraria XIV. Strofa a rytmus*. Bratislava: Vydavateľstvo SAV, s. 43-116.
- LÉON-DUFOUR, Xavier, ed., 1990. *Slovník biblické teologie*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost. ISBN 9788071419006.
- NAVRÁTIL, Martin, 2021. Textologické marginálie k Sládkovičovej Maríne. *Slovenská literatúra*, roč. 68, č. 2, s. 123-134. ISSN 0037-6973.
- NAVRÁTIL, Martin, 2024. Iniciačná úloha Jozefa Karola Viktorina v kritickom prístupe k textu. *Slovenská literatúra*, roč. 71, č. 2, s. 85-104. ISSN 0037-6973. DOI: <https://doi.org/10.31577/slovlit.2024.71.2.1>
- RÁCOVÁ, Veronika, 2020. Odborná reflexia problematiky textologickej a edičnej prípravy kníh (k začiatkom teoretickej textológie na Slovensku). *Slovenská literatúra*, roč. 67, č. 1, s. 1-10. ISSN 0037-6973.
- SMITH, John E., 1969. Time, Times, and the 'Tight Time'; 'Chronos' and 'Kairos.' *The Monist* [online], vol. 53, no. 1, pp. 1-13. ISSN 00269662.
- ŠKULTÉTY, Jozef: Bibliografické a iné poznamenania. In SLÁDKOVIČ, Andrej, 1900. *Spisy básnické Andreja Sládkoviča. Sväzok II*. Edične pripravil Jozef Škultéty. Turčiansky Sv. Martin: Kníhkupecko-nakladateľský spolok, s. 315-349.
- ŠKULTÉTY, Jozef: Bibliografické a iné poznamenania. Doplnky. In SLÁDKOVIČ, Andrej, 1920. *Spisy básnické Andreja Sládkoviča. Sväzok I*. Edične pripravil Jozef Škultéty. Turčiansky Sv. Martin: Matica slovenská, s. 276-293.
- ŠRANK, Jaroslav, 2016. Vizuálne akcentované básne (a vizuálna poézia) v súčasnej slovenskej literatúre. Tri vstupy do problematiky. *Litikon*, roč. 1, č. 1, s. 7-18. ISSN 2453-8507.
- ŠRANK, Jaroslav, 2024. Obrazové texty s motívom kríža v slovenskej poézii. *Slavica Slovaca*, roč. 59, č. 3, s. 539-549. ISSN 0037-6787.
- ŠTRAUS, František – MORAVČÍK, Štefan, 2001. *Princíp hry v slovenskej poézii*. Martin: Vydavateľstvo Matice slovenskej. ISBN 8070906316.
- TURČÁNY, Viliam, 1975. *Rým v slovenskej poézii*. Bratislava: Veda.
- VONGREJ, Pavol, 1963. Rukopisy Andreja Sládkoviča. Materiál a komentáre. In *Litteraria VI. Literatúra a jazyk*. Bratislava: Vydavateľstvo SAV, s. 132-192.

Mgr. Ľubica Blažencová, PhD.
Katedra slovenskej literatúry a literárnej vedy
Filozofická fakulta Univerzity Komenského
Gondova 2
811 02 Bratislava
Slovenská republika
E-mail: lubica.blazencova@uniba.sk